

03. ERRALDOIAK ETA BURUHANDIAK HERNANIN

Xabier Iriarte Ansorena

Euskal Herrian, munduko beste herri askotan bezala, ohikoa da herri eta hirietako jaietan erraldoi eta buruhandien konpartsen irteera. Hernanin dagoeneko 75 urte igaro dira lehen konpartsa atera zenetik, eta 25 urte egungo erraldoiak eta buruhandiak sortu zirenetik. Ospakizun honen urteurrena aprobetxatuz ekitaldi honen jatorriaz zerbait gehiago azaltzen saiatuko gara.

Euskal mitologiako jentil baten irudikapena.

Erraldoiak kondaira zaharretan

Mitologiaren arabera, erraldoiak tamaina eta indar miresgarriko izakiak dira, hainbat arraza eta kulturatako istorioetan agertzen direnak, hala nola indiarra, grekoa, germaniarra, hebrearra, euskalduna etab. Euskal Herriko paradisu mitologikoan jentilak edo paganoak mendietako erraldoiak ziren, sekulako indarra zutenak. Herriko gizon indartsuen kontra borrokatzen zuten eta mendiko harri handiekin jolasean ibiltzen ziren.

Errolan, Sugar, Sanson edo antzeko izenekin ezagunak dira jentilen kondaira batzuk. Honekin lotuta, Hernanitik gertu dagoen Adarra mendiaren inguruan bada Sanson izeneko harria. Buruntza menditik harria botatzen hasi omen zen Sanson, Adarrako puntara jaurti nahian, baina behi kakatan irrist egin eta orain dagoen lekuan erori zen Aballarrin. Jentil hauek *Kixmi* (Kristo) jaio zenean desagertu ziren.

Euskal mitologian forma ezberdinak hartzen dituzten pertsonaia asko daude: Mari, Basajaun, Tartalo, lamiak, sorginak... Eta hainbat dohain ematen zaizkie eta miretsi eta gurtuak izan dira.

Erraldoiak kristau festetan

Gure kondairan oraindik bizirik dirauten pertsonaia horiei buruzko elezharrez gain, bada erraldoien konpartsek parte hartzen duten jaiei buruzko historia idatzia.

Euskal Herrian konpartsa hauen idatzizko aipamen zaharrenak XVII. mendekoak dira baina munduko beste leku askotan Erdi Arotik ospatzen den Corpus Christi festarekin loturiko aipamenak ugariak dira.

XIV. mendearen amaieraz geroztik, mendebaldeko kristau tradizioaren barruan Corpus Christi ospakizunetan erraldoiak, buruhandiak, herensugeak, taraskak, dortokak, arranoak, maskarak eta sinbologia erlijiosoz betetako garaien-gurdiak aipatzen dira, herritarren gogo txunditu, hunkitu edo dibertitzeko.

Orduko sinesmen batzuen arabera erraldoiak, Jainkoari errespetua adierazten zioten eta munduko hainbat lur ordezkatzen zituzten errege boteretsuekin lotuta zeuden. Beste pertsonaiek garaitu beharreko bekatua eta gaiztakeria irudikatzen zuten. Buruhandiak aldiz, Jainkoaren beldur ziren eta horregatik ibiltzen ziren beti korrika.

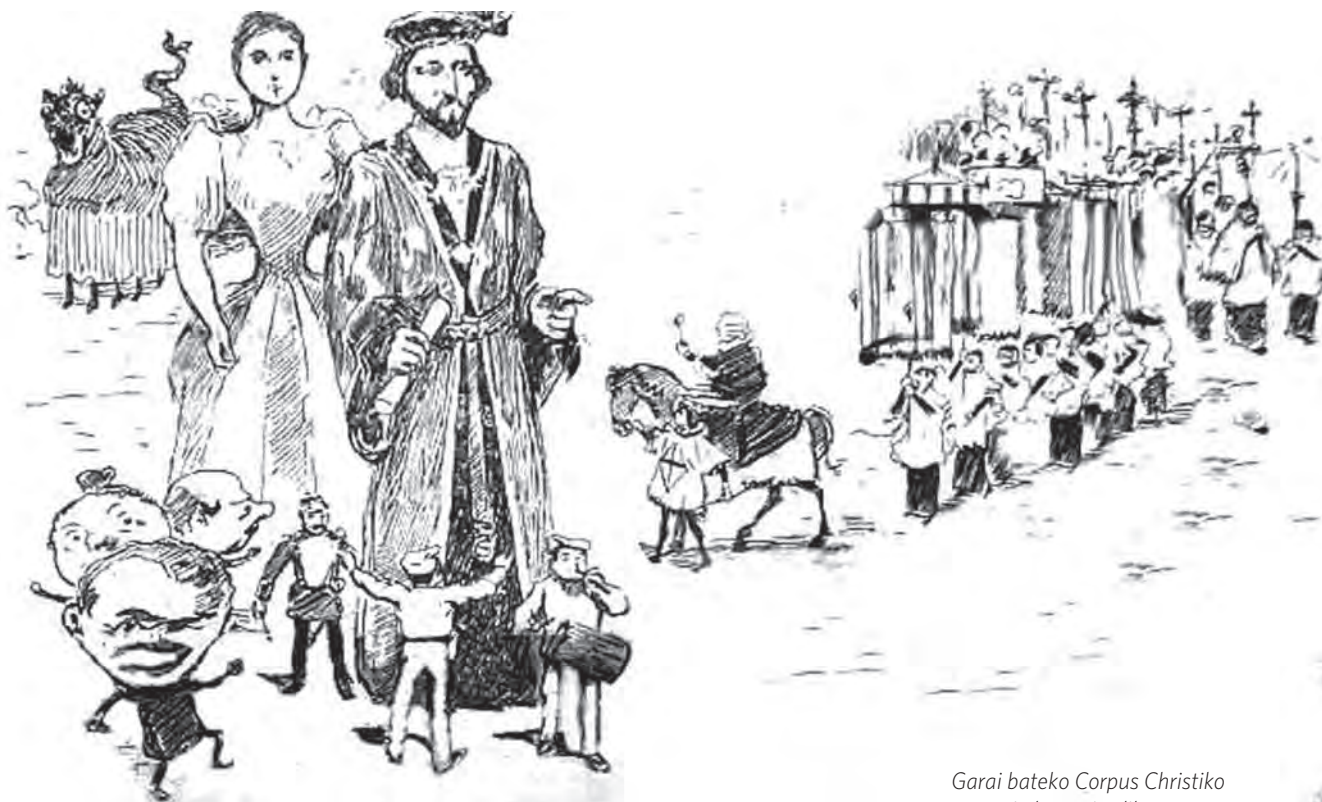
Hernanin, jai erlijioso hau hainbat mendeetan zehar egin zela jasota dago. Orain dela urte gutxi arte Corpus Christi eguna, Hernanin beste toki askotan bezala, jai eguna izendatuta zen, eta handiki ospatzen zen. Elizkizunen artean prozesio bat kaletan barrena egiten zen.

XVI. mendetik aurrera, Hernaniko Udal Artxiboan kontserbatzen diren datuen arabera, prozesio horretan elizgizonen eskuetan eukaristiako sakramentu santuaren irudia eramaten zuten palio baten azpian, eta eliztarrekin batera, ezpata-dantzariak, txistulari edo *tanborinoak* eta *fusileroak* parte hartzen zuten. Une batzuetan Santisimoaren aurrean dantza egin, eta fusileroak bere fusilekin salbak botatzen zituzten.

Corpuseko prozesioetan erraldoi eta buruhandiekin batera taraska edo dragoia ateratzen zen.

Hernanitik gertu dagoen Tolosa herrian garai berean mendeetan iraun zituzten Corpus Christi eguneko antzeko ospakizunak. Hernanin bezala, ohiko ezpata dantzariak eta fusileroak ateratzen ziren baina ohikoa zen haiekin batera beste pertsonaia ibiltzea. XVII. mendetik aurrera aipamen desberdinetan "gigantes, tarasca, mascarones, caballitos y Domingullo" azaltzen ziren. Erraldoiak eta taraska (dragoi mota bat) urtero prestatzen ziren eta bere dantza propioak izaten zituzten.

Garai bateko Corpus Christiko prozesio baten irudikapena.

1614an, Tuterako Corpuseko prozesioan, erraldoiekin batera, *aitacharca* edo *tarasca* batek parte hartu zuen. Aitaxarka (“aita gaiztoa”) edo deabrua, herensuge edo dragoi itxurako pertsonaia zen, eta behin festa bukatuta erre egiten zuten, kultura erlijiosoan gaitzak suntsitzea eta suaren bidez haiek garbitzea sinbolizatuz.

Hernaniko kasuan erraldoi eta beste irudiak ez dira agertzen baina tarteka ijitoen dantzak, mairuen dantza, edota Valentzia inguruko dantzarrien aipamenak azaltzen dira. 1660. urtean Donostian ohiko ezpata dantzariekin batera errege mairu eta bere emazteen erraldoiak atera ziren, eta haiekin batera San Cristobal irudikatzen zuen pertsonaia. Ohikoa zen halaber Corpuseko prozesioetan helburu pedagogikoekin Santuak eta Bibliako pertsonaiak ere azaltzea. Honen adibide gaur arte iraun duen Oñatiko Corpus festan azaltzen da, non ohiko dantzariekin batera San Miguel irudikatzen duen pertsonaia eta apostoluak agertzen dira.

Hernaniko Ostiral Santuko prozesioetan ere ohikoa zen San Miguel irudikatzen zuen pertsonaia eta aingeruak ateratzea. Azpimarratzekoa da San Miguel irudiak Euskal Herriarekin duen erlazioa, Aralarren bizi zen dragoia garaitu izanarekin lotzen baita.

XVIII. mendearen amaieran, Karlos III. erregeak Errege Agindu baten bidez debekatu egin zuen erraldoien eta buruhandien konpartsak izatea prozesio erlijioetan, ustez behar bezalako duintasuna gordetzeko.

Corpuseko prozesioek bi mundu ezberdin islatzen zituzten. Batek paganoa eta naturako izakien gurtza irudikatzen zuen, eta besteak kristau erlijioak, eukaristiaren gorespenean eta santuen zein beste erlijio-figura batzuen bidez mundu horren gaizkia eta bekatua garaitzen zituena.

Baina litekeena da, figura horien gurtza garai hori baino askoz lehenagokoa izatea. Elizak beste kultura batzuetatik hartu, sinbologia berri eta orduko prozesioetan txertatu izana.

*Hernaniko prozesio batean
San Miguel pertsonaia
1920. urte inguruan.*

Azken mendeetako erraldoi eta buruhandien konpartsak.

Mende batzuetan Erraldoi eta Buruhandien Konpartsak Corpuseko jai erlijiosoekin lotuta egon baziren ere, gertaturiko debeku horretatik aurrera eta XIX eta XX. mendeetan herrietako jaietan ateratzen hasi ziren.

Halere, Espainiako hiri askotan oraindik handiki ospatzen da Corpus eguna, eta prozesioarekin batera garai batean ateratzen ziren elementu eta figura askok parte hartzen dute. Valentzian, adibidez, elementu eta pertsonaia erlijiosoez gain, erraldoiak, buruhandiak, dantzariak, taraska, arranoa eta garai batean prozesioekin batera zihoazen beste elementu pagano batzuk ere ateratzen dira.

Katalunian eta Espainiako hainbat herrialdetan tradizio handia izan dute erraldoi eta buruhandien konpartsek. Euskal Herrian ezagunenak Nafarroakoak

dira, batez ere Iruñekoak, baina, egia esan, lurralde guztietan hedatuta daude. Erraldoiek komunitateen sinboloak, kondaira edo historiako pertsonaiak irudikatzen dituzte eta festaren parte dira.

Erraldoiek neurritz kanpoko altuera dute, noblezia efektua sortuz, eta buruhandiak dituzte aurretik, pertsonaia herrikoiak irudikatzen dituzten irudi groteskoak. Irudiak, oro har, harrizko kartoiz edo poliesterrez eginak daude, eta, oraintsuago, beira-zuntzez, egurrezko, aluminiozko edo burdinazko armazoietan itsatsita daude eta erraldoiaren arroparekin estaltzen dira.

Hernanin lehen Erraldoi eta Buruhandien Konpartsa

Joan den mendeko gerra osteko industrializazioak ekarri zituen pizgarri ekonomikoak baliatuz ekimen ugari hasi ziren sartzen Hernaniko jai-programan. 1940ko hamarkadan gazteen koadrilak sortu ziren eta Sanjoanetan Azeri dantza, sokamuturra eta txarangen kale ekitaldiak arrakastaz hasi ziren ospatzen. Inguruko herri askotako jaietan erraldoi eta buruhandien konpartsak ateratzen hasi ziren. Urnietako kasuan, 1945. urtean San Migeletan lehen aldiz parte hartu zuten eta herri honetatik ekarri zituzten urte batzuk geroago Hernanin ibili ziren lehenengo erraldoi eta buruhandiak.

Hernaniko artxiboan jasotako datuen arabera, 1948. urtetik aurrera, erraldoiek eta buruhandiek San Joan jaietan parte hartu zuten. Lehenengo urte horretan, hilaren 23an, jaien hasieran atera ziren, eta Urumea

Musika Bandak eta Zumarragako trikitixak lagundu zieten.

Sortutako gastuen artean honako hauek zeuden: erraldoiak eta buruhandiak Urnietara kamioiz garraiatzea, Donostiako *Bazar X* izeneko dendan buruhandientzako 3 buru erostea, maskuriak, eta atsedenaldietan erraldoi eta buruhandiak zeramententzat eta bandako zein trikitixako kideei zerbitzatutako edariak.

Garai horretan, San Antonio paradorean ateratako argazki batean, trikitilariak eta erabilitako erraldoi eta buruhandiekin batera parte hartu zuten gazteak ikus daitezke. Hauen artean orduko Beti Ola eta Beti Gezur koadrilen bultzatzaile garrantzitsuak izan ziren batzuk agertzen dira.

1947. Erraldoi eta buruhandiak San Antonio Paradorrean.

Ezkerretik eskuinera: Eugenio Aizpurua, Miguel Garin, Joxe Sagarna "Kixkilu", Manolo Sanz, Imanol Leibar, Jose Luis Arruabarrena, Jose Mª Eceiza, Ramon Aldasoro, Juan Martin Lonbide, Anton Lizarralde, Julian Jaca, Luis Mª Garrido, Zumarragako trikitilariak, Carlos Ereña, Jose Mª Orradre eta Inazio Urteaga, besteren artean.

Lehen urte horietan, erabileragatik eta, segur aski, buruak egiteko erabilitako materialagatik, urtero buruhandientzako buru berriak erosten ziren. Udal ordenantzari, jaien aurretik, Urnietara figuren egoera ikuskatzera joateko eta, beharrezkoa izanez gero, berriak lortu eta horiek janzteko oihalak erosteko agintzen zitzaion.

1955. urtean erraldoi eta buruhandi berriak prestatu ziren. Kale Nagusian lokala zuen Orbegozo aroztegi eta ehorztetxeari eskatu zitzaion erraldoientzako bi armazoi egiteko, eta Donostian erraldoi eta buruhandientzako buru berriak erosi ziren. Garai honetan, udal langileak arduratzen ziren konpartsa mantentzeaz eta jai ekitaldia prestatzeaz. Maskuriak erosten zituzten eta gazte bila ibiltzen ziren erraldoi eta buruhandiak eramateko. Horren truke parte hartzen zutenei diru pixka bat ematen zitzaion.

Konpartsaren osaketa eta ibilera

Garai horretako konpartsaren konposizioa 2 erraldoi eta 4 buruhandiek osatzen zuten. Erreferentzia grafiko eta ahozkoak gutxi daude, baina Joxan Ruizek utzitako 1967ko bideo-grabazio batean, kasko erro-matarra duen agintari baten erraldoi bat eta txirikordatutako ile horia duen emakume erraldoia agertzen dira. Zuriz jantzita daude, tunika edo kapa urdin batekin agintariak eta gorria emakumeak. Buruhandiak aldiz, azeria, ile zuria zuen gizona, beltzaran bat eta buruan zapi gorria duen amona ageri dira.

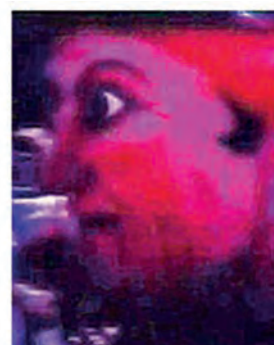
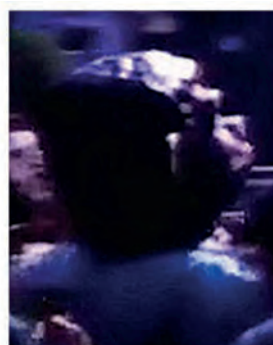
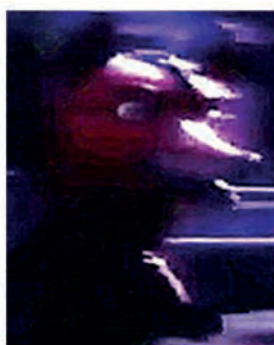
Sanjoan jaien hasieran eta txupina bota ondoren konpartsa plazatik abiatu eta alde zaharreko kaletatik ibiltzen zen. Urte horietan guztietan horrela izan zen, baina urte batzuetan konpartsa Sanjoan egunean ere irten zen goizez. Lehen urtean trikitixa eta bandarekin atera baziren ere, beste urte guztietan txistulariekin ibili ohi ziren. Garai horretako ohitura bilakatu zen ere txistulariak "Triku-triku" doinuarekin lehen kalejira hori egitea. Doinu hori Isidro Ansorenak konposatu zuen eta "Nire herriko jaiak" bezala ere ezaguna da.

1950eko hamarkadan, erraldoi eta buruhandiek ere parte hartzen zuten Florida auzoko mendekoste jaietan. Festen hasieran irten ohi ziren eta Astigarragako txistulariek laguntzen zieten.

Asko izan ziren urte horietan konpartsan parte hartu zuten gazte anonimoak. Ohikoa ez zen arren, 1954. urtean parte hartu zutenen izen-abizenak eta haiek jasotako diru-saria irakurri ahal izan ditugu Udal Artxiboko agiri batean. Gaur egun denak hilda izan arren, haien oroimen hau omenaldi txiki bat izango da guztientzat.

Erraldoiak: Paulino Liceaga..... 8 pts
Agustin Incharburu..... 8 pts

Buruhandiak: Dionisio Telleria 4 pts
Jose Urquia 4 pts
Juan Manuel Armendariz... 4 pts
Domingo Izquierdo..... 4 pts

1960. hamarkadako hainbat buruhandi.

Erraldoiak 1963. urte inguruan Plaza Berrian.

Erraldoiak eta buruhandiak herriko txistulariak lagunduta Lizeaga auzoan.

Erraldoi eta Buruhandien Konpartsa berriak

1980ko hamarkadaren hasieran erraldoi eta buruhandien konpartsa berritzeko beharra ikusi zen. Ordura arte erabiltzen zirenak zaharkituak zeuden eta herriko auzoetan erabiltzeko gorde ziren. Lizeaga auzoko Madalena jaietan 1984. urteko argazki batean erraldoi horiek ikus daitezke. Seguruenik, hauek izan ziren aurreko urteetan erabili ziren erromatar erregeen erraldoien ordezkioak.

Garai honetan, Satur Idarreta artista hernaniarrak lan garrantzitsua egin zuen erraldoi eta buruhandiak sortzen, mantentzen eta zaintzen. Udalaren enkarguz hainbat arte-adierazpenetan lan egiten zuten gazte batzuekin harremanetan jarri zen konpartsa berria egiteko.

Hauen artean Peio Villalba, J. Martin Burgueño, Josean Perez, Txema Calero eta Xabier Gaston zeuden. Bere lantegia Latsunbe auzoko Transpacar enpresa zaharraren instalazioetan kokatzen zegoen eta, paper eta poliesterra materialak landuz irudi berriak sortu zituzten. Erraldoien armazoa aluminiozkoa zen eta besoak mugitzeko sistema artikulatua zuen. Pertsonaiak jantzeko eta beraien jantziak egiteko Monika Garciaren ardurapean izan zen.

Erraldoiek Basajaun eta Mari pertsonaiak irudikatzen zituzten eta buruhandien irudien artean, akerra, moko luze zuen hegaztia, sudur potolo zuen burusoila, eta basurdea zeuden. Konpartsan parte hartzen zuen talde finkorik ez bazegoen ere, urte batzuetan Portu auzoko hainbat gazte erraldoiekin eta buruhandiekin ibili ziren. Garai hartan ere ohitura zen hainbat auzoko jaien hasieran erraldoi eta buruhandiak ateratzea.

Erraldoi eta buruhandi berriak egiten Transpacarreko instalazioetan.

Hernanin 1980. eta 1990. hamarkadan izandako hainbat buruhandi.

Erraldoiak inauterietan herriko txistulariak lagunduta 1980. hamarkadaren bukaeran.

Erraldoi eta buruhandiak 1990.eko hamarkadan.

Hamarkada horretan ere inauteriak berreskuratu ziren eta erraldoi eta buruhandiek protagonismoa hartu zuten jai egitarauan. Lehen urteetan konpartsa larunbat eta igandean ateratzen zen, baina urte batzuk geroago inauterietako larunbat eta astelehenean irteten hasi ziren. Sanjoanetan bezala, Hernaniko Txistulari Banda konpartsarekin batera herriko kaleetan zehar ibiltzen zen, baina, inauteri giroan murgiltzeko asmoz mozorrotuta ateratzen hasi ziren.

Gehiegizko erabilera horren ondorioz, berriz ere 1990eko hamarkadaren hasieran erraldoiak berritu beharrean zeuden. Udalak 1991. urtean erraldoi eta buruhandi berriak egiteko eskatu zion Satur Idarretari. Erraldoi berrien irudiek eguzkia eta ilargia irudikatzen zituzten eta buruhandien artean txinatarra eta pirata pertsonaiak zeuden. Neurri handiko buruak prestatu zituzten eta eramateko astunak zirenez askotan buruak eskutan zeramatela ibiltzen ziren. Garai honetan Sanjoanetako egun guztietan ateratzen ziren. Udal Txistulari Banda eta Musika Eskolako musikariak konpartsarekin batera herriko kaleetan zehar ibiltzen ziren.

Azken urteetako konpartsa

Aurreko mendearen amaieran, erraldoi eta buruhandien konpartsaren hondatze-egoera ikusita, beste batzuk egitea erabaki zen. 1997. urtean, Udaleko Kultura Batzordeak aurrekontua eskatu zien figura horiek sortzen zituzten lau enpresa edo lantegiri. Aurkeztutako proposamenetatik gustukoena Jonan Basterretxeak Irungo "Menina" artisautzako tailerraren izenean bidalitakoa izan zen. Aurkeztutako proiektuak Hernaniko historia eta kulturarekin zerikusia zuten irudiak biltzen zituen. Buruhandiak gaur egun ezagutzen ditugunak ziren, baina erraldoiek euskal emakumea, XVI mendeko buru zapiarekin eta Hernaniko burdinolekin lotutako olagizon bat irudikatzen zituzten.

Eskainitako erraldoien pisua 45 kgkoa zela kontuan hartuta eta ordura arte erabili zirenenekin alderatuta gehiegizko pisua zutela jo zen. Gehien baloratutako eskaintza izan arren, erosketa bi zatitan egitea erabaki zen. Aipatutako Menina lantegiari 6 buruhandi enkargatu zitzaizkion eta erraldoiak Irungo Xabier Garateren Txilipurdi izeneko lantegiari. Erraldoi hauek 30 kg pisatzen zuten eta aitona eta amona irudikatzen zituzten.

Erraldoi eta buruhandien konpartsa berrirako proposamenaren irudiak.

Buruhandi eta erraldoien irudiak

Lehen esan dugun bezala, artisau tailerrekoek bere proposamenean buruhandi berrien irudiak Hernaniko historiarekin lotu nahi izan zuten. Sei buruhandien artean batek **azeria** irudikatzen du, gaur egungo azeri dantzan parte hartzen duen pertsonaiekin erlazionatuta dagoena. Beste bat **oilarra** da, azeriarekin batera Erdi Aroan agertzen den animalia eta Iturriaga fabulari hernaniarra gogorarazten diguna. **Sorginaren** irudia aldiz, inguruko mendietan aurkitutako kobazulo eta aztarna megalitikoekin lotzen da. **Bufoia** Erdi Aroan biztanleria alaitzen zuten pertsonaiekin erlazionatzen da. Garai hartako Hernaniko bizimoduari eta herri eta etxe konfigurazioari lotzen zaiona. **Pirataren** irudia Donostia inguruko portuetara ailegatu baino lehen ontzien jabe egiten ziren pertsonaiekin erlazionatzen da. Hernani itsasotik gertu dago eta Urumearen portuen bidez aspalditik lotura izan du itsas jarduerekin.

Azkenik, **karlistaren** irudiak gerra karlistek Hernanin eragindako ondorioak gogorarazten dizkigu. Erraldoiak orde, XIX. mendeko janzkera duen bikote batek irudikatzen ditu: **aitona** bat makila eta piparekin, eta **amona** bat artilea modu zaharrean irutez. Buruhandiek 5 kg inguru pisatzen dute eta erraldoiek aldiz 4 m inguruko altuera dute eta 30 kilokoak dira. Estetikoki aberasten dituzten elementuekin margotuta eta apainduta daude. Pertsonaien jantziek buruaren eta buruhandiaren gorputzaren arteko karakterizazioari eusten diote egiazkotasun eta efektu handiagoa lortzeko. Poliesterezko erretxinaz eta beira-zuntzez eginda daude eta armazoiak aluminiozkoak dira, eramaileari egokituak eta orekatuak dantzarako.

Kriskitina taldearen ardurapean

Konpartsak erabilera egokia izan zezan eta haren funtzionamenduz eta antolaketaz arduratzeko herriko talde batekin harremanetan jartzeko aukera aztertu

Konpartsa jendez beteriko plazan Sanjoanetan herriko txistulariekin.

zen. Konpartsaren ardura dantza solteko hainbat ekimenetan parte hartzen zuen Kriskitina taldearen eskuetan utzi zuten. Konpartsa berriak 1998. urteko Sanjoanetan parte hartu zuen lehen aldiz eta taldea 16 eta 25 urte bitarteko 10 gaztek eta Luis Telleria eta Jose Angel Segura beteranoek osatzen zuten. Luis Telleriak hain zuzen, pertsonaiak dantzatzeko koreografia prestatu zuen. Erraldoi eta buruhandiek egiten duten dantza hau "Idiarena" doinuarekin dantzaten da. Honekin lotuta, aipagarria da doinu hau azeri dantzatan jotzen den melodietako bat dela eta Euskal Herrian buruhandi eta erraldoiak batera dantzatan aritzea toki gutxitan gertatzen dela.

Orain gutxi arte konpartsak egiten zuen ibilbidea honako hau izan zen. Plazan lehen dantza egin ondoren, konpartsa Andre kaletik abiatzen zen Plaza Berriraino. Atsedernaldi txiki baten ondoren, berriz dantzatu eta Zinkoenearaino jaitsi. Atsedernaldi berri baten ondoren, Kale Nagusitik Plaza Berriraino igo eta han berriro dantzaten zen. Azkenik, plazara itzuli eta azken aldiz dantzaten zuten. Hasieran Sanjoanetako bi egunetan ateratzen ziren 23an eta 25ean, baina azken urteetan hiru irteera egiten dituzte. Egun horiez gain, 26an ere

ateratzen dira. Oso gutxitan atera izan dira Hernanitik eta herriko beste jaietan ere parte hartzen dute. Inauterietan hiru egunetan ateratzen dira eta Euskal Jaietan beste behin.

Joan den mendeko 1990eko hamarkadaren amaieratik, ikastoletako ikasleek inauteriei hasiera ematen diote plazan eta ekitaldi horren ondoren erraldoi eta buruhandien konpartsa ateratzen da.

Azpmarratzekoa da inauterietako astelehenean, duela urte askotatik hona, Konpartsarekin batera doazen musikariak dultzainaria, xirularru jole bat eta atabal bat direla. Garai honetan gehienetan herriko txistulari bandak laguntzen zion konpartsari, baina musika eskolako txistu eta dultzainako ikasleek ere parte hartu zuten.

Hogeita bi urtez, hasierako konpartsa hartan parte hartu zutenetako batzuek bertan parte hartzen jarraitu dute. Urte hauetan guztietan, Jose Angel Seguraren eta Luis Parrondoren lana azpmarratu behar da, taldearen erantzukizuna beren gain hartu baitzuten neurri handi batean.

Konpartsa taldeko arduradunekin eta Musika Eskolako musikariak inauterietan.

Herburu elkarte

2020. urtean Pandemiak festak bertan behera uztea ekarri zuen. Bi urteko etenaldi horretan, Kriskitina Taldeak Udalarari jakinarazi zion ez zuela konpartsarekin jarraitu behar. Udaleko arduradunak erraldoiekin esperientzia zuten Ostargi taldean ibilitako kide batzuekin harremanetan jarri ziren. 2013an sortu zen talde honek hainbat auzoko festetan zein Dantzari Festan parte hartu zuen erraldoiak eramaten.

Hainbat bilera egin ondoren, konpartsa berri bat sortzeko beharra ikusi zen. Konposizioan, jantzietan eta funtzionamenduan aldaketa batzuk egiteko aukera aztertu ondoren, egindako eskakizunak onartu eta konpartsa antolatzeari ekin zioten **HERBURU Elkarte**a sortuz. Elkarte berri honen bultzatzaileen artean Aitor Aiestaran eta Estebe Atorrasagasti hernaniarrak daude eta haien esanetan taldean adin desberdinetako 20 - 25 pertsona inguru mugitzen dira, tartean emakumezkoak direlarik. Elkartek bi erraldoi berri egin ditu, hauek Sanjoanetan egiten den akelarrearri loturiko **Adar** eta **Sorgina** pertsonaiak dira, herriko jaien izaeran oinarrituta daude-

nak eta gazteriaren isla direnak. Aurretik dauden bi erraldoiak bezala, hauek ere Irungo Garateren tailerlean eginak dira. Erraldoi berrien jantziak, ordea, Iruñerrian egindakoak dira, Fermin Teruelen lantegian.

Mimo handiz zaintzen dituzte erraldoiak, eta izen propioekin identifikatu ere egin dituzte. Amona, Mari Karmen da eta Andre kaleko Karmen Jaiei egiten dio erreferentzia, bertako jostun bat irudikatuz, eta emakumeen ordezkaria da konpartsan. Aitona aldiz, Joxe Mari da, baserritarra eta artzaina.

Buruhandiei aldiz, lehendik ezagutarazitako jatorrizko erreferentziaz gain talde honek bestelako esanahia eman diete. Pertsonaia batzuek erreferentzia mantentzen dute, baina beste batzuk, oilarra kasu, aldatzen dira. Oilarra baserritik datorren animalia da eta baserriaren ordezkaria bihurtu dute. Pirata ere garai bateko itsasontzien etorrerekin lotzen da eta Portu auzoaren ordezkaria da orain. Bufoia burgesiaren eta garaiko aristokraziaren irudia da, herriko jauregietan bizitako klase altuari keinu eginez.

Herburu elkarteko partaideak eta hainbat musikari.

Adar eta Sorgina erraldoi berriak.

Ibilbide eta dantzen aldaketa

Dinamika berri honetan, erraldoiek protagonismo handiagoa hartu dute. Buruhandiekin batera egiten duten koreografiari eusten zaio, baina hasieran eta amaieran bakarrik dantzatzeko dute haiekin plazan. Ibilbidean zehar egiten dituzten geldietan, erraldoiek koreografia berriak dantzatzeko melodia berrien doinupean. Konpartsarekin batera txistulariak eta dultzainariak doaz erraldoien artean tartekaturik.

Hasieran ohiko ibilbidea egiten dute baina Plaza Berriko Zinkoenera jaitsi ondoren, Kale Nagusitik igotzen beharrean, Izpizua kaletik gora doaz, Urbieta kaleko oinezkoen gunera sartuz. Handik, Nafar kalea gurutzatzen, eta hortik Kale Nagusitik plazan bukatzeko. Plazan amaitu eta erraldoiak udaletxeko sarrerarantz erretiratzen direnean melodia "alemaniar" deituriko doinuan, erraldoiek banan-banan dantzatzeko dute beren dantza-dohainak erakutsiz.

Konpartsa handitzeak eta jende berria sartzekoak entseguak egitea eskatzen du eta hauen maiztasuna emaldien arabera izaten da. Hasieran figurarik gabe entseiatzen dute dantzak ikasteko, gero buruhandien maskarak jantzi eta erraldoien azpian sartzen da baita. Erreferentziak desberdinak dira, erraldoiek oreka eskatzen dute, eta buruhandien maskarak enbarazu egiten baitu dantzarako.

Ekitaldiaren ezaugarriak

Hernanin, ekitaldiak gaur egun ospe eta babes handia duen arren, ez da beti horrela izan. Jai giroan oharkabean pasatzen zen ekitaldia izan zen urte askotan, eta belaunaldi askotarako erraldoi eta buruhandien oroitzapena jaien hasierarekin lotuta dago. Azken hamarkadetan ordea, konpartsa jaien hasieraz gain, hainbat egun eta festa desberdinetan ere arrakasta handiz ateratzen da eta ezinbesteko hitzordua da, batez ere, guraso eta familiako txikientzat eta gaztetxo askorentzat.

Erraldoiak dantzatzeko Plaza Berria inauterietan.

Ospakizunaren muina erraldoiek musikarien doinu-pean egiten dituzten dantzez gain, haurren eta haien atzetik ibiltzen diren buruhandien arteko harremanean datza. Haurrek tentatu egiten dituzte buruhandiak, eta hauek jarraitzen diete harrapatu arte, gero ume traketsenen edo korrika gutxiago egiten dutenen bizkar eta ipurdia berotzeko, trebeenak atarietan eta kale-tarteetan babesten diren bitartean.

Hernanin, beste herri batzuetan ez bezala, gehiago astintzen dela uste da. Erabiltzen den maskuri kopuru handiak zerikusia du elementu honek herrian duen jaien loturarekin. Axeri dantza herrikoian ere erabiltzen denez, txikitatik ezagutzen ditugu maskuriaren usaina, soinu eta kolpeak sortzen duen hazkura.

Haurrek ez dute hainbesteko beldurrik buruhandiek jotzeko eta azken hauek biziki saiatzen dira denen bizkarrak berotzen.

Betidanik haurren eta buruhandien arteko konplizitatea izan da, baina azken urteetan konpartsari aurrera segitzeko eragozten dioten barrerak egiteagatik edo entzuten diren kantuengatik ekitaldia aldatzeko arriskua dago.

Ahalegin handia egin da konpartsari bere jarduera arrakastatsua izateko behar dituen material eta giza baliabideak egokituz, eta espero dezagun egoera bideratzea eta erraldoi eta buruhandiek txistu eta dulzainen soinuaz animatuta, alaitasunez eta kolorez betetzen jarraitzea gure herriko kaleak.

Buruhandien atsedendian haur eta helduen arteko konplizitatea.